

Zaboravljena opera: O Rabadanovu libretu u Tijardovićevoj operi *Marko Polo*

Marijana KOMLJENović

Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu
Trg Republike Hrvatske 12
10 000 Zagreb
marijana.komljenovic@gmail.com

UDK 821.163.42.09Rabadan, V.-293
782.089.1(497.5)“196”

Izvorni znanstveni rad / Original Scientific Paper

Primljeno / Received: 8. 12. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 3. 2. 2026.

Sažetak

Libreto *Marko Polo* Vojmila Rabadana poslužio je kao predložak Ivi Tijardoviću za pisanje istoimene opere. Izvor libreta klavirski je izvadak opere *Marko Polo*, koji je i jedini dokaz njezina postojanja. Taj klavirski izvadak jedan je od rijetkih sačuvanih primjeraka, od kojih se jedan trenutačno čuva u knjižnici Muzičke akademije u Zagrebu pod brojem 15.550A. Prema tom primjerku napravljen je prijepis Rabadanova libreta. Ukupno su sačuvana četiri originalna primjerka, od kojih je jedan u knjižnici Muzičke akademije u Zagrebu, drugi na Središnjem glazbenom odjelu Knjižnice Grada Zagreba, treći u Arhivu Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu, a posljednji se originalni primjerak nalazi u Splitu, u fondu „Ivo Tijardović“ Zaklade Karlo Grenc. S namjerom očuvanja izvornosti, odnosno govornog izražaja s području grada Splita u vrijeme pisanja libreta (50-ih godina dvadesetog stoljeća), Rabadan libreto piše izvornim hrvatskim jezikom splitskog govornog područja, stoga ga autorica nije prilagođavala standardnom hrvatskom jeziku prilikom prijepisa.

KLJUČNE RIJEČI: *libreto Marko Polo, Vojmil Rabadan, opera Marko Polo, Ivo Tijardović, hrvatski jezik splitskog govornog područja*

Oporni libreto kao književna vrsta

Uloga libreta pri nastanku opere od ključnog je značenja. Opera i libreto podjednako u svojoj simbiozi pridonose stvaranju glazbeno-scenske vrste koja pripada glazbenom kazalištu. Tijekom povijesti u umjetničkom stvaralaštvu posebno se ističe sinergija glazbe i riječi. Prema Pauliku, libreto se definira kao knjižica, tekst prema kojemu je skladana opera ili tekst za operno djelo.¹ Libretist se trebao odlikovati umjetničkim osobinama koje su određivale daljnji razvoj libreta kao umjetničke vrste.² Libreto kao dramska vrsta nesamostalna je forma koja je ovisna o glazbenoj nadogradnji. Razlikuje se od govorne drame po vremenu trajanja predstave na koje presudno utječe glazba.³ Druge vrste umjetnosti uglavnom teže unošenju novina, a u operi se u glazbeno-scenskom izražaju oživljava prošlost.⁴ Povijesni razvoj opere u Hrvatskoj nije bio kontinuiran, što u velikoj mjeri uzrokuje izostanak profesionalnih libretista. Druge razloge moguće je pronaći u izostanku podrške te nemaru i odbojnosti vlasti prema fenomenu opere koji je „više od četiri stoljeća tipičan scenski proizvod zapadnoeuropske kulture.”⁵

O Vojmilu Rabadanu kao autoru libreta *Marko Polo*

Vojmil Rabadan (Split, 31. srpnja 1909. – Zagreb, 5. siječnja 1988.) izuzetno je plodan znanstvenik i pripadnik hrvatske intelektualne zajednice koji je nezasluženo zaboravljen. Klasičnu gimnaziju završio je u Splitu. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1932. godine diplomirao je romanistiku, a 1958. doktorirao s temom iz teatrološkog područja. Tijekom studija proučavao je Polov *Il Milione*, za čije objavljivanje izdavači nisu pokazali interes. Važno je istaknuti da je od 1940. godine djelovao u HNK-u u Splitu kao dramaturg, redatelj, scenograf, prevoditelj i pisac. Nakon dugogodišnjih težnja i nastojanja da Split dođe do stalnog kazališta, odigrao je važnu ulogu kao suosnivač Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu. Prilikom otvorenja Kazališta Rabadan je u svojem govoru naglasio važnost postojanja i djelovanja Kazališta kao važne kulturne institucije, središta kulturnih događanja u kojem se čuva kulturna baština i njeguje izvorni jezik splitskog govornog područja. „I opet je”, piše

Fotez, „minuo jedan decenij mrtvila, gostovanja, diletantizma, polemika, molbi i nastojanja da Split opet dođe do svog stalnog kazališta, to više, što je sada Split postao centar Dalmacije sa 40 hiljada stanovnika i velikim nacionalnim značenjem. Banovina Hrvatska povjerila je konačno splitskom kazališnom čovjeku, glazbeniku Ivi Tijardoviću dužnost, da splitsku Taliju trgne iz letargije [...]. Kako je on to teško i značajno umjetničko i narodno djelo zamislio i proveo, pokazat će rezultat pripremnih radova, kad se zastor razmakne, da ustupi mjesto Marulićevoj simboličkoj heroini i jeziku, koji je u Splitu prije gotovo pet vjekova stvarao originalna i vrijedna umjetnička djela ne stideći se, što ih stvara u 'versih hrvatski' [...]”⁶ Režirao je pet drama i operu *Traviata*, preveo Molièreova *Dandina* i Pirandellovu *Diplomu* te prepjevao *Elektru* Huga von Hofmannsthal. Također, dramatisirao je Šenoino *Zlatarevo zlato*, a tiskana mu je dramatisacija *Ognjišta* prema romanu Mile Budaka. Osmislio je i scenografiju triju drama koje je režirao. Međutim, najvažniji je doprinos koji je HNK-u u Splitu dao kao pisac.⁷ Vojmil Rabadan zalaže se za izvedbe u kazalištu koje su temeljene na povijesnim događanjima iz hrvatske prošlosti s ciljem nacionalno-odgojnog djelovanja. Istovremeno se zalaže za umjetničku komponentu izvedbâ tih djela, a sve u svrhu prosvjećivanja naroda.⁸ Koliko je Rabadan ozbiljno shvaćao posao dramaturga, odnosno pisanja književnih predložaka za kazališne izvedbe, govori i sljedeći citat: „Koliko god voljeli operu i bili sretni što je imamo, ne smijemo zaboraviti da je za našu misiju kazališta drama ipak najprječa.”⁹ Tijekom svojega djelovanja bio je vrlo aktivan i u prevoditeljskom radu, čime je pridonio uspješnim prijevodima s obzirom na to da „sva naša kazališta služe se nekim netočnim i izobličenim tuđim prijevodima.”¹⁰ Nakon završetka rata, 1945. godine, snašla ga je sudbina mnogih hrvatskih intelektualaca te je svrstan u kategoriju nepoćudnih. Nakon izlaska iz zatvora pa sve do 1949. Vojmil Rabadan ne uspijeva pronaći zaposlenje. Vlada Republike Hrvatske dekretom iz 1948. godine ustanovljuje Zemaljsko kazalište lutaka, prvu državnu ustanovu tē vrste u Jugoslaviji, a Rabadana zapošljavaju kao umjetničkog i programskog voditelja i redatelja. U tom je razdoblju u bivšem Sovjetskom Savezu, kolijevci lutkarstva, tiskan njegov tekst *Mala vila*. U Zemaljskom kazalištu lutaka doktor

1 Dalibor PAULIK, *Hrvatski oporni libreto*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005, 11.

2 *Ibid.*, 11.

3 *Ibid.*, 84.

4 *Ibid.*, 17.

5 *Ibid.*, 8.

6 Marko FOTEZ (ur.): *Spomenica prigodom svečanog otvorenja Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu*, Split: Hrvatska narodna tiskara Stjepan Vidović, 1940.

7 Šimun JURISIĆ: *Vojmil Rabadan i Hrvatsko narodno kazalište u Splitu (1940. – 1941.)*, Split: Matična publikacija Kačić, 1993., 807.

8 *Ibid.*, 810.

9 *Ibid.*, 811.

10 *Ibid.*, 809.

Vojmil Rabadan radi do 1955. godine, kada dobiva otkaz.¹¹ Nakon toga djeluje kao slobodni umjetnik, a kao eminentni lutkarski stručnjak pomaže u osnivanju dječjih lutkarskih kazališta, održava tečajeve za njihove voditelje, piše znanstvene studije i objavljuje komentare na razne kulturne događaje.¹² Kao libretist, Vojmil Rabadan slijedio je postavljene visoke estetske kriterije u procesu integracije vlastitog znanja u umjetničkoj interakciji riječi i glazbe. Iako nedovoljno afirmiran, svoje znanje počeo je stjecati kao pomoćni redatelj Ive Rajića i Hinka Nučića u HNK-u u Zagreb od 1927. do 1937.¹³ Od Šabana saznajemo: „Vojmil Rabadan nudi obilje literarnog na sceni koji daje poseban čar i nadahnjuje igru.“ Način na koji obrađuje odabrane teme bio je na vrlo visokoj estetskoj razini, a izvor tema vrlo je često bila nacionalna literatura. Svojim libretima uspješno je ispreplitao elemente kulture življenja s etnološkim, folklornim i nacionalnim elementima. Jedno od glasovitih Rabadanovih djela, farsa *Kad je žena nijema*, tiskana je 1961. godine, a prvi put izvedena je u Subotici 1960. godine. Nakon toga izvedena je u petnaestak kazališta diljem bivše Jugoslavije, doživjela je i televizijsku izvedbu te je prevedena na slovenski jezik, a taj je prijevod tiskan. Velik broj izvedba imala je *Dubrovačka vragolija*, koja je nadahnuta izgubljenom Držićevom komedijom *Pjerin*. Uz svoju aktivnu djelatnost kao umjetnik i znanstvenik, Vojmil Rabadan sudjelovao je u osnivanju Gradskog kazališta Žar ptica. Na popisu utemeljitelja, datiranog 30. listopada 1981., uz doktora Vojmila Rabadana navedeni su: scenograf Aleksandar Augustinčić, glumica i redateljica Đurđa Dević, dramske glumice Irena Kolesar, Slavica Filar i Olga Pivac, producentica Marija Mađer i dramski glumac Tomica Milanovski.¹⁴ Te godine djelovao je kao redatelj predstava: vlastoručno napisane *Legende o Manduševac vrelu*, Andersenove bajke *Crvene cipelice*, narodne priče *Tri želje* 1981. i Šenoine *Zmijske kraljice*. Razvojni put Vojmila Rabadana i njegovo djelovanje najbolje opisuje Luka Perinić u knjizi *Iz moje ladice (uspomene)*, u kojoj navodi da je njegovo djelovanje veliko „na polju pučke, društvene, đačke i uopće amaterske pozornice, a sigurno je da nema osobe koja je više i bolje od njega teoretski obrađivala to kulturno područje i borila se za čistoću njegovih principa, te ju zdušno primjenjivala u praksi.“¹⁵ Vojmil Rabadan već s osamnaest godina

prevodi Guesdonovu dramu *Lutka*, koju 1928. godine tiska u Zagrebu, u Narodnoj prosvjeti. To je prva Rabadanova tiskana knjiga za društvene pozornice. U ljeto 1929. godine ispoljava svoju kazališnu nadarenost pripremajući operetu *Pepeljuga V. Ignisa* u izvedbi Ženskog hrvatskog katoličkog đačkog društva u Splitu.¹⁶ Svojim entuzijazmom i intenzivnim radom u Hrvatskoj prosvjeti HKD-a Sveti Jeronim Rabadan proširuje svoje djelovanje na pučka kazališta i izdaje knjige za široke hrvatske narodne slojeve (poglavito hrvatski puk koji živi na selu). *Credo* takva djelovanja Rabadan oslikava grbom iz 1934. u svojoj *Zbirci pelivana Genezija* „na kojemu je lik pelivana (glumca) Genezija s maskom u ruci, a oko njega piše: Oblectat – Arte – Educat (Umjetnošću zabavljamo i odgajamo).“¹⁷

Slika 1. Grb iz 1934., Rabadanova Zbirka pelivana Genezija

Sve svoje izvedbe Vojmil Rabadan usmjeravao je na način „da legende i slike iz prošlosti (koje uspješno obrađuje) budu poruka sadašnjosti – da ih snažnije doživimo, dublje osjetimo i dulje pamtimo.“¹⁸ Cijelu Rabadanovu ostavštinu, odnosno knjižnicu izrađenu kao ručni rad od drveta iz Konjica u BiH čuvaju časne sestre reda svetog Vinka

11 Arhiv Zagrebačkog kazališta lutaka, Zagreb, fond Rabadan, bez signature.

12 Arhiv Zagrebačkog kazališta lutaka, Zagreb, fond Rabadan, bez signature.

13 Arhiv Zagrebačkog kazališta lutaka, Zagreb, fond Rabadan, bez signature.

14 Arhiv kazališta Žar ptica MP 201 (napomena autorice: tako je napisano na dokumentu u njihovu arhivu).

15 Luka PERINIĆ: *Iz moje ladice*, Zagreb: HKD sv. Jeronima, Biblioteka Kontinuitet, 2009, 170.

16 L. PERINIĆ: *Iz moje ladice*, 169; u XXV. godištu *Luči* (glasilu Hrvatskog katoličkog narodnog društva), u broju 1/X 29., a u rubrici *Đačka pozornica* piše da je *Pepeljugu* „režirao poznati režiser naših priredaba – domagojac V. Rabadan, stud. phil.“, op. a.

17 *Ibid.*, 174.

18 *Ibid.*, 178.

na svojem posjedu u dvorcu Marijini dvori u Zaprešiću. Činjenica da se Rabadanova ostavština čuva upravo u samostanu ne treba čuditi s obzirom na to da su odgojni zavodi i škole časnih sestara milosrdnica bili aktivni u očuvanju kazališne scene i prije rata. To je vrlo znakovit podatak jer je vrijeme komunizma karakteristično upravo po nemoćnosti slobodnog i jasnog mišljenja i govora u narodu.¹⁹ Stoga se umjetnička ostavština vrlo često čuvala u Crkvi.

Slika 2. Vojmil Rabadan (Split, 31. srpnja 1909. – Zagreb, 5. siječnja 1988.) <https://www.glas-koncila.hr/teatroska-kulturno-estet-ska-misija-5-sijecnja-1988-umro-vojmil-rabadan/> (pristup 1. listopada 2025.)

Marko Polo kao lik u libretu i operi

Glavni lik libreta i opere poznati je svjetski putnik Marko Polo. Jedna od inspiracija za stvaranje libreta u kojem je on glavni lik, zasigurno je bilo podrijetlo Marka Pola koji je, po jednoj teoriji, Korčulanin: „Dalmacijom mog djetinjstva

¹⁹ Autorica je tijekom istraživanja uočila prisutnost simbolike broja tri u Rabadanovu libretu. Inače, kako je Vojmil Rabadan bio izuzetno religiozan, tako se njegovim libretom opere *Marko Polo* provlači simbolika broja tri kao simbol Trojedinog Boga: Oca, Sina i Duha Svetoga. Opera ima tri čina te u svakom činu Marko Polo ima jednu ženu (u prvom činu Danicu, u drugom Ninettu, a u trećem Zlatni Krin); Marko Polo ima tri kćeri; u grbu Polove obitelji tri su pola; tri člana Polove obitelji putuju Kinom (otac Nikola, stric Matej i sin Marko), a tri perzijske sluge dolaze u prosidbu tatarskoj princezi.

– priča Rabadan – kolale su žive priče o svjetskom putniku, Korčulaninu Marku Polu, povezujući u našoj mašti nekog Sinbada iz Tisuću i jedne noći i prvog susjeda roditeljske kuće, pomorca bakrenih obraza i srebrne kose, koji je još na jedrenjacima doista 'oplovio' svijet."²⁰ Vojmil Rabadan s Ivom Tijardovićem bio je potaknut proslavom 700. godišnjice rođenja Marka Pola, što je uz Polovo dalmatinsko podrijetlo bila inspiracija Rabadanu za pisanje libreta *Marko Polo*. Libreto je napisan u formi retrospektivne kronike. Sastoji se prologa, triju činova i epiloga (Prolog – Genova g. 1298., I. čin – Korčula g. 1271., II. čin – Mletci g. 1272., III. čin – Kambaluk g. 1292., Epilog – Genova 1299). Likovi u libretu jesu: Marko Polo, Nikola Polo (njegov otac), Matija Polo (Nikolin brat), Serenella (tamničareva kći), Danica (mlada Korčulanka), Oretta (Ninettina služavka), Zlatni Krin (kitajska kneginjica), Daničina kći, Anzolo (Ninettin majordomus), korčulanski puk, momci i djevojke, ribari, mornari, mletački plemići i Ninettina družina, kanovi dvorjani i dvorjanke, kineski stražari, plesači i svirači, perzijski poslanici, đenovski mornari i lučka čeljad, Ordelafo Moro (mletački plemić), Ninetta (kurtizana), Kublaj-kan, Rustichello (literat iz Pise), barba Cvite (Korčulanin), Lucietta i Gigetta (Ninettine služavke) i nadstojnik kanova dvora. Radnja libreta u prologu zbiva se u tamnici u Genovi godine 1298., u prvom činu u Korčuli godine 1271., u drugom činu u Veneciji 1272. godine, u trećem činu na dvoru Kublaj-kana u Kambaluku godine 1292., a u epilogu ponovno u tamnici kao u prologu, ali 1299. godine. U prologu Marko Polo biva zarobljen u tamnici u Genovi 1298. godine kao zapovjednik venecijanske galije nakon pomorske bitke između Genove i Venecije kraj otoka Korčule. Tamničareva kći Serenella zavoljela je Marka Pola, koji u njoj prepoznaje svoju davnu i nesretnu ljubav s Korčule. Rustichello, također đenovski ratni zarobljenik, ponudio je Polu zapis njegovih putovanja i doživljaja. Nakon što je Serenella donijela potreban pribor, Marko počinje diktirati svoju knjigu *O divotama svijeta*, kojom se radnja retrospektivno vraća u Polovu prošlost prikazujući njegov život i putovanja krajevima kojima je putovao. Prvi čin zbiva se u Korčuli godine 1271., kada braća Nikola i Matija Polo s mladim Markom posjećuju s venecijanskom galijom kolijevku svojih predaka, Korčulu. Marko je zadivljen prirodom i ljudima na Korčuli, a osobito mladom Danicom, kojoj obećava vječnu ljubav i ostanak na Korčuli. Međutim, Marko u zanosu iskazivanja ljubavi prema Danici zaboravlja da su galije spremne za isplavljanje s Korčule. Stoga barba Cvite organizira potragu za njime te ga na kraju

²⁰ Krešimir FRIBEC: Muzički teatar Ive Tijardovića, *15 dana*, 25. studenoga 1960., Zaklada Karlo Grenc, fond Ivo Tijardović.

i pronalazi. Primjećujemo kako se barba Cvite vrlo suzdržano ponaša prema Danici jer je svjestan da mladi i zaljubljeni par ne može razumno percipirati količinu boli zbog neizvjesnosti Polova odlaska, što rastanak čini još težim. Nikola Polo moli Danicu da njegova sina ne zadržava na otoku, nego da ga pusti u svijet u kojem ga čeka bogatstvo, ugled i slava. Galija nakon svečana oproštaja isplovljava praćena pjesmom i glazbom, a Danica se shrvana bolnim gubitkom baca s hridine u more. Drugi čin zbiva se godine 1272. u Veneciji, u vrtu kurtizane Ninette, koja se sprema za večernji posjet venecijanske mladeži. Tijekom organiziranja večere sređuje račune sa svojim dobavljačima, Markovim ocem i stricem. Za Marka je predviđeno da ostane u Veneciji, međutim nakon što tijekom večere upada mladi, bahati i zavidni Ordelafo i pokuša izazvati kavgu, nagovarajući Ninettu da u Markovu čašu s vinom ulije otrov, uz pomoć Orette – Ninettine korčulanske služavke koja upozorava Marka da ne pije vino – Marko razoruža kukavicu Ordelafa i odlučio poći sa svojim na put. Neuspjesi s dvjema ženama u Markovu životu bude u njemu slutnju da će uspjeh svojeg pothvata platiti samoćom. U trećem činu Markov otac i stric na Kublaj-kanovu dvoru u Kambaluku 1292. godine očekuju Marka s odgovornog zadatka na koji ga je poslao Kublaj-kan, a na koji je Marko poslan da pokori pobunjenički grad. Kako se Marko dugo ne vraća, kan postaje sve zabrinutiji, a zavidni dvorjanici rade o glavama Polovih te ih nastoje baciti u Kublaj-kanovu nemilost. U tom trenutku Marko stiže sa zadatka i opisuje Kublaj-kanu uspješnost svojeg pohoda i kako je otkrio i palio naftu da bi zavarao i pobijedio pobunjenike. Tijekom prijama kod Kublaj-kanu Marko za nagradu moli Kublaj-kanovo dopuštenje za povratak u Veneciju. Kan ga nerado pušta, a nadstojnik plaća dvostruku cijenu Polovima za njihov imetak. Kneginjica Zlatni Krin, isprošena za perzijskog vladara, izjavljuje Marku ljubav i moli ga da ostane s njim, no Marko ostaje vjeran svojoj Danici i prati princezu Zlatni Krin u Perziju na povratku u Europu. U epilogu radnja je ponovno smještena u tamnicu, ali u 1299. godinu. Marko kroz tamnički prozor promatra veselje naroda u luci. Naime, Genova i Venecija sklopile su mir te svi ratni zarobljenici bivaju oslobođeni. Prilikom izlaska iz tamnice susreće zarobljene Korčulane, među kojima primjećuje djevojku nalik svojoj Danici. Barba Cvite objašnjava Marku njegovu zabludu i pojašnjava mu da je djevojka Daničina kći. Danicu su uspješno izvukli iz mora i nakon toga silom udali. Marko Polo odustaje od namjere da s Korčulanima posjeti još jednom otok na kojem su njegovi snovi razbijeni te nalazi smirenje u spoznaji da je svoj život utrošio u širenje ljudskih horizonata, krčenju novih putova, zbližavanju naroda i povezivanju Dalekog istoka

sa Zapadom. Odlučno ostaje vjeran geslu pomoraca koje se samo žrtvama ostvaruje: *Navigare necesse est, vivere non necesse* (Trebalo ploviti uvijek naprijed, ma stajalo nas to života).²¹ U klavirskom izvatku prolog se nalazi od 5. do 27. stranice, prvi čin od 28. do 103. stranice, drugi čin od 104. do 177. stranice, treći čin od 178. do 260. stranice i epilog od 261. do 298. stranice. U prijepisu libreta prolog se nalazi od 3. do 9. stranice, prvi čin od 10. do 29., drugi čin od 30. do 55., treći čin od 56. do 79. i epilog od 80. do 90. stranice. S namjerom da se utvrdi postojanje Rabadanova rukopisa libreta *Marko Polo*, čiju ostavštinu čuvaju časne sestre milosrdnice u Zaprešiću, pokušalo se stupiti u kontakt s poglavaricom, u čijoj je nadležnosti očuvanje ostavštine Rabadanove radne sobe, koja je privatni arhiv, međutim, svi su se pokušaji pokazali neuspješnima.

Slika 3. i Slika 4. Radna soba Vojmila Rabadana u Zaprešiću

Prolog libreta počinje sa Serenellom, koja se u operi pojavljuje nakon jedanaest taktova glazbenog uvoda nakon kojih se u drugom taktu broja jedan pojavljuje Serenella, koja donosi Marku Polu pribor za pisanje. U tom dijalogu između Serenelle i Pola glazbeno je dominantna Serenella,

21 Marijana KOMLJENović: Marko Polo između fikcije i povijesne realnosti u operi „Marko Polo“ Ive Tijardovića, 2024., 14–15.

koja Polu nastoji izraziti osjećaje koje gaji prema njemu. Polo joj se diskretno zahvaljuje i otkriva djelić svoje prošlosti. Taj trenutak naglo prekida Rustichello, koji se javlja u taktu prije broja osam te se radnja nastavlja s dinamičnijom ritmičkom pratnjom u orkestru, većim intervalima i duljim glazbenim linijama. Prvi čin počinje nakon trideset taktova glazbenog uvoda. U njemu su glavni akteri mornari i djevojke s broda koji pripremaju Polov brod za odlazak iz Korčule. Pojavljuju se u petom taktu broja jedan. Od broja 33 do broja 36 traje orkestralni dio koji izvodi *Contradanzu*, karakterističan ples za južnu Dalmaciju. U drugom činu radnju pokreću Oretta, Lucietta i Gietta (Ninettine sluškinje), koje se u operi pojavljuju nakon 19 taktova orkestralnog sola. Treći čin počinje sa Zlatnom Krin koja se u operi pojavljuje nakon 11 taktova orkestralnog sola. Od broja 15 do broja 21 orkestar također izvodi svoju solo točku svirajući tatarski ples kojim se nastoji podignuti napeta atmosfera u dvoru Kublaj-kana, tijekom kojeg kanovi plesači prikazuju jedan dio kineske tradicije u kojoj tatarski ratnici svladavaju robinjice. U broju 24, 17 taktova orkestralnog sola akordom s praznom kvintom i kvintolama u basovskim dionicama signaliziraju kinesku tradicijsku glazbu. Isto se ponavlja u broju 35, kada se Marko vraća i trublje ga na isti način svečano pozdravljaju pri ulasku u dvoranu. Sedam taktova u broju 37 napisano je u plesnom ritmu pentatoničkih intervalskih pomaka. U 16 taktova epiloga orkestar u suptilnoj dinamici uvodi događaj u broju jedan, u kojem se nakon četiriju taktova pojavljuje narod Genove, bučan, raspojasan i porugljiv, slaveći sklapanje mira s Venecijom. Cijela opera završava brojem 18 u epilogu, čijih je zadnjih sedam taktova tog broja napisano u *arpeggima* u dinamici koja iz *pianissima* odlazi u *pianissimo possibile*. Kraj je dodatno pojašnjen agogičkim oznakama *sostenendo assai* i *smorzare* u samom zadnjem taktu (nestajući).

Analiza Rabadanova libreta *Marko Polo* s obzirom na glavne likove i njihovu svezremensku povezanost s hrvatskim pučkim podrijetlom

Marko Polo kao glavni lik libreta Vojmila Rabadana i opere Ive Tijardovića svojom kompleksnom autobiografijom, u kojoj izostavlja podatke iz privatnog života, poslužio je, upravo zbog te enigmatičnosti, Rabadanu i Tijardoviću kao sadržaj za pisanje romantične opere. Taj romantičarski element provlači se cijelim libretom susrećući se sa ženskim likovima u prologu, prvom, drugom, trećem činu i epilogu kao antipodima Polovoj tajanstvenosti. Ženski lik Serenelle otvara radnju opere pojavljujući se na samom početku

prologu. Serenella izjavljuje Marku Polu svoje emocije:

„Ja don'jeh, što ste htjeli: snop pergamena: crnilo i pero... i voda...

I ono drugo što se amo nosit ne sm'je nikom...“²²

Međutim, iz libreta saznajemo da Serenella podsjeća Pola na davnu ljubav s Korčule:

„Tvog oka, d'jete pogled blag u duši spomen budi
Na biće koje ljubljah mlad
Na svojih predâ grūdi...“²³

U prvom činu pojavljuje se Danica, njegova vječna ljubav. Danica, osoba koja nosi okosnicu radnje, kao lajtmotiv pojavljuje se ne samo u libretu Marko Polo nego i u njegovu prikazu *Splite-grade*. U tom prikazu Jeronim, splitski plemić iz 16. stoljeća, pod prozorom djevojke Danice tuži i žali se jer *hlepi srce moje tebi*. Na te riječi Danica mu odgovara:

„Hodi, sve ostavi, moj cvite izbrani,
U krilo ljubavi moje se nastani!“²⁴

Danica u libretu *Marko Polo* ne samo da je prikazana kao njegova ljubav već je upravo njihov romantičarski odnos bio temelj za pisanje opere. Ona svojim dramskim likom opravdava simboličko značenje svojeg imena.

„To davno bje, al zjena ta kô zv'jезда vjek mi sjala,
S njom proдох mora i kopna sva
U čežnji rodnog žala...“²⁵

Zanimljivo je povezati kako Rabadan u prikazu smješta plemića Jeronima pod prozor djevojke Danice analogno Daničinu odgovoru Polu kad mu se obraća riječima iz kojih se osjeća ljubavna bol:

„Mišljah da ćeš ipak pod prozor doć', kad posljednji je put...
Čekah i čekah...“²⁶

Daničina ljubavna bol u trenutku poljulja Polovu odluku da s ocem i stricem otputuje u Veneciju:

„(vrisne u nadi) Dragi, što reče, što reče?
Ako je to šala, okrutna je ko smrt...“²⁷

22 M. KOMLJENović: Prijepis libreta *Marko Polo*, 2023., 3–4.

23 M. KOMLJENović: Prijepis libreta *Marko Polo*, 4.

24 Š. JURISIĆ: *Vojmil Rabadan i Hrvatsko narodno kazalište u Splitu (1940. – 1941.)*, 808.

25 M. KOMLJENović: Prijepis libreta *Marko Polo*, 4.

26 *Ibid.*, 18.

27 *Ibid.*, 19.

Međutim, o Daničinoj ljubavnoj sudbini na kraju ipak odlučuje Polov otac Niko, koji uspijeva povratiti Polovo poljuljano samopouzdanje i odluku o povratku u Veneciju. Danica snosi ogroman teret ljubavnih odluka jer se ne može nositi s težinom žrtve rastanka s Polom.

„Ako ga ljubiš, ako ga ljubiš, pusti ga,
Da sretnu zv'jezdu sl'jedi...”²⁸

Danica, vidjevši da njezina ljubav prema Marku Polu nije dovoljno snažna u odnosu na autoritet njegova oca i izazova puta na Daleki Istok, odlučuje okončati ljubavne boli skokom u more:

„Dragog više vidjeti neću,
Sunce, ti mi presta sjati
More, boli skratiti!

(Krijući se od naroda, otrči prema pećinama, na suprotnu stranu da se baci u more).²⁹

U drugom činu ženski dramski lik koji nosi ljubavnu radnju muško-ženskog odnosa jest Ninetta, mletačka venecijanska kurtizana. Oretta, Lucietta i Gigetta, tri Ninettine slušavke, načinom na koji komuniciraju – ironično, podrugljivo, šapćući, prijezirno – uvode nas u atmosferu događanja. Pojava starog Anzola, Ninettina faktotuma, Ordelafo i obijesne mladeži najavljuje dinamiku u događajima koji slijede. Naime, nedugo nakon Ordelafo dolazi Marko Polo koji svojim riječima: „Ninetta divna, otvarajte dvore, / Kad ljubav plovi niz to sinje more!”³⁰ daje naslutiti da se nalazi u ljubavnom trokutu: Ordelafo – Ninetta – Polo. U tom trokutu odlučujuću ulogu odigra sluškinja Oretta koja upozorava Pola da ne podliježe Ninettinim čarima, njezinoj slatkorječivosti, a osobito da ne pije vino, piće koje mu Ninetta namjerava ponuditi:

„(pojavi se nečujno iz vrta desno, tiho i spokojno, ali odlučno)
Messer Marko, ne pij noćas vina,
smrt vrebna na te... Zmija je Ninetta!”³¹

Tijekom drugog čina provlači se element intrige ljubavnog trokuta i trovanja dramskog lika neprimjetnim stavljanjem otrova u piće, što potječe iz arturijanskih legendā.³²

28 *Ibid.*, 21. Taj je romantičarski motiv prisutan i u pjesmi Tereze Kesovije: „Ja slijedim svoju zvijezdu na putu momu, gdje me prati sjaj, ja slijedim svoju zvijezdu, a ona vodi u rodni kraj.”

29 *Ibid.*, 29

30 *Ibid.*, 41.

31 *Ibid.*, 50.

32 M. KOMLJENović: Marko Polo između fikcije i povijesne realnosti, 17.

Dramski lik Orette u tom činu djeluje kao arbitar koji posreduje u razrješavanju radnje. Ordelafo prikazan je kao protivnik, a Polo prikazan je kao želitelj jer prikazuje ljubav prema Ninetti. Na početku trećeg čina u skrivenom izražavanju emocija dominira dramski lik Zlatni Krin:

„Otišo si, dragi, davno, davno...

...

Tad proljet bje,
u sn'jegu sad sniva polje ravno...

...

Glas barem šalji, da l' ćeš skoro doći...

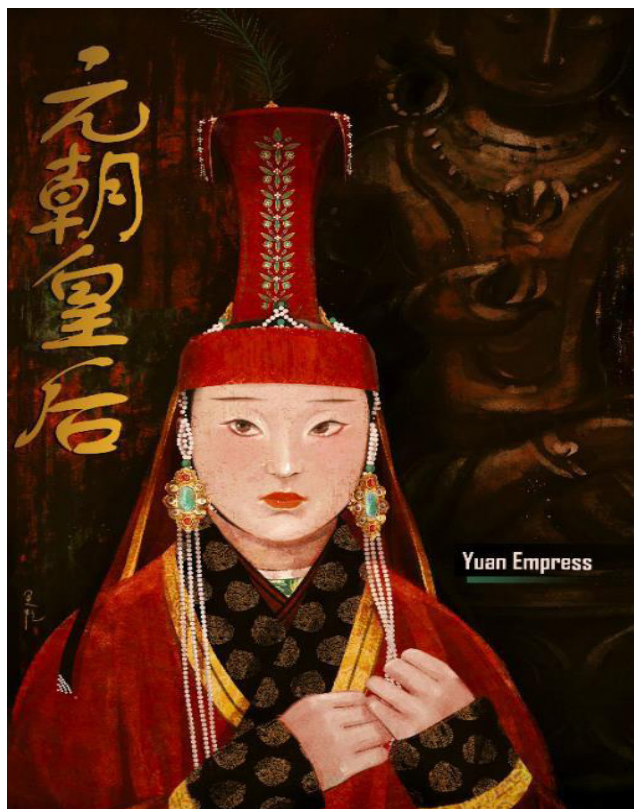
...

Bez tebe zore mojoj nema noći...”³³

Budući da je znanstveno dokazano da je Marko Polo bio oženjen kineskom plemkinjom iz visokog društva, nije neobično da ju je Rabadan preimenovao u Zlatni Krin. Naime, iz Markova svjedočenja njegovi su nasljednici znali da on u svojoj ostavštini čuva *boqtu* – posebno osjetljivi predmet kojeg je uspio sačuvati tijekom dugog pomorskog puta pri povratku u Veneciju.³⁴

33 M. KOMLJENović: Prijepis libreta Marko Polo, 56–57.

34 John MAN: *Marko Polo – putovanje koje je promijenilo svijet*, Zagreb: VBZ, 2018, 184–188. *Boqta* je simbolizirala bogatstvo i status jer je nitko tko se bavio bilo kakvom fizičkom aktivnošću nije smio nositi. Kinezi je nazivaju *gugu*, a inače je pripadala mongolskim ženama iz više klase. Autor Leonardo Olschi smatra da poklanjanje kraljevske odjeće kao oproštajnog dara izražava naklonost mongolske princeze koju je Marko Polo pratio na putu u Perziji, a to je bila muška tradicija. Također, Stephen Haw kaže da bi za princezu na putu u Perziji u pratnji Marka Pola „davanje tako osobne stvari kao što je ukras za glavu drugome muškarcu bi bilo gotovo ekvivalentno počinjenom preljubu.” John Larner pak tvrdi da je to „morala biti uspomena od nekoga drugog, od neke žene s kojom je bio blisko intiman dok je bio u Kini, od nekoga koga se želio zauvijek sjećati (...) Najvjerojatnije je kako je to bio oproštajni dar njegove žene.” Ime joj je bilo Mei Lee ('lijepa'), a Marko ju je susreo na dvoru u Bejingu jer je bila u pratnji Kublajevе glavne žene Chabui.

Slika 5. Mongolska carica s prepoznatljivom visokom krunom - *boqtom* <https://dragonsarmory.blogspot.com/2023/02/yuan-dynasty-mongol-empress.html> (pristup 5. listopada 2025.)

Slijedeći dramsku situaciju libreta, iz ponašanja nadstojnika Kublaj-kanova dvora prema Nikoli i Matiji Polu saznajemo da je Marko Polo na poslaničkoj službi već dulje vrijeme. Nadstojnik dvora koristi Kublaj-kanovu nestrpljivost i sumnju u uspjeh Markova poslanja te prijeti braći Polo da će zaplijeniti njihovu stečevinu u Kini i osuditi ih na vješala. Netom poslije tog događaja pojavljuje se Marko Polo koji se uz klicanje puka vraća s uspješno obavljena poslaničkog pohoda. Kublaj-kan priređuje mu svečan i raskošan doček prilikom kojeg mu obećava ispunjenje svih želja. Tada Polo zatraži dopuštenje za povratak u svoju domovinu³⁵:

„Tko vrši dužnost, nagradu ne vrebja, al rob tvoj čezne dom da opet vidi [...]. I plavo svoje more, sunce rodnog neba, pa nudiš li mi veći dar, izreci samo: idi, idi!”³⁶

Iako nerado i teška srca, kan dopušta Marku Polu povratak u domovinu uz uvjet da prati Zlatni Krin u Perziju. Zlatni

Krin potajno ga zove na razgovor u kojem mu iskazuje svoje skrivene osjećaje:

„Kan me šalje, Marko
u Perziju vladaru, što me snubi, a ja ne mogu dragog napu-
stit, kog srce moje, jao meni
već potajno ljubi.
O ne daj, da me nedrag grli, da mlada svenem ja
ne upoznav slasti ljubavi prave O, ti me prosit hrli,
ti nado moja,
ko vjerna robinja tad ću do nogu tebi past!”³⁷

Polo joj tad odgovara:

„(s mnogo osjećaja, ali i rezignacije.) O jadni cv'jete, tražiš
sv'jetlo sreće, gdje mrak je vječni...”³⁸

U epilogu, u kojem se slavi sklopljeni mir između Genove i Venecije, Rabadan suočava Marka Pola s vlastitom prošlošću prilikom susreta s barba Cvitom i Daničinom kćeri. Taj psihološki trenutak susreta navodi Marka Pola na preispitivanje koje se prenosi i na čitatelje. Pod dojmom intenzivnosti tog susreta, nameće se pitanje bi li Marko Polo ostavio toliko traga i proširio horizonte ljudskih sudbina da je jednom davno na Korčuli donio drukčiju odluku o pitanju ljubavnog odnosa s Danicom:

„(ganut gleda u djevojku kroz maglu suza, kao da se oprašta od svoje mladosti, koja mu se, eto, još jednom pokazala.)
Da, takvo cv'jeće samo kod nas cv'jeta!
O d'jete drago, kad shvatit mogla, što se sad zbiva u luđaku starom, što sav je sv'jet prošo,
a biser nije našo
izgubljen jednog jutra u zavičaju tvom. (pruži joj svoju torbicu s pojasa.) Uzmi to, draga,
nek ti jednom miraz bude
(prihvati joj glavu dlanovima i poljubi je nježno u čelo.) Sjeti se starca i poljubi majku!”³⁹

Libreto, osim romantičarskim motivima, obiluje motivima etnofolklor iz narodnog stvaralaštva Dalmacije, osobito južne Dalmacije i Dalmatinske zagore. S tim elementima narodnog stvaralaštva isprepliću se elementi nacionalne pripadnosti, odnosno duha vremena u koje je libreto nastao (vrijeme novog društvenog poretka koje odiše nadom u bolju budućnost). Jedan od lajtmotiva etnofolklor jest ptica sokol: „soko mladi nebom l'jeće.”⁴⁰

35 J. MAN: *Marko Polo – putovanje koje je promijenilo svijet*, 190.: „Kada je Marko postao 'guverner' Yangzhao – navodnici su tu da naznače dvojbe – ona (Mei Lee) išla je s njim. Ondje je umrla, a Markovo se srce slomilo. Nije bilo ničega što bi ga držalo u Kini.”

36 M. KOMLJENović: Prijepis libreta Marko Polo, 69.

37 *Ibid.*, 73.

38 *Ibid.*, 73.

39 *Ibid.*, 87–88.

40 *Ibid.*, 24.

Sokolarenje koje Marko Polo spominje uz boravak u Kini i uz susret s Kublaj-kanom ima važnu ulogu u razvoju čovječanstva, kulturnih vrijednosti te ima dugu i bogatu povijest u kulturi istočnih naroda. Interes Marka Pola za motiv sokola nadahnut je odlaskom u istočne zemlje. Japanski pisac 1808. godine Ahizato Pito izvještava da su prvi sokolovi poklonjeni kineskoj princezi iz dinastije Hiu oko 2200. g. pr. Kr. U Europu sokolarenje dolazi s germanskim plemenima.⁴¹ U Hrvatskoj postoji dokument iz 1070. godine koji potvrđuje „dugu prisutnost sokolarstva u Hrvatskoj. Naime, u jednom imovinskom sporu kralja Petra Krešimira IV. zastupa baš njegov sokolar Apricije.”⁴² Motiv sokola u hrvatskoj je narodnoj baštini često prisutan do danas izričajem u narodnoj glazbi. Primjerice, Jakov Gotovac: *Ero s onoga svijeta* (kojem je predložak libreto Milana Begovića – u prvom činu Đula u zanosu govori: „Doć' će dragi, znadem, doći će! Il' s istoka ili sa zapada, iz šume, odakle soko dolijeće, iz ravni, gdje jelen na izvor pada, il' iz gore, iz šikarnog spleta...”; u trećem činu svi u kolu pjevaju: „što na nebu sja visoko / mjesec je il' sivi soko”), međimurska pjesma *Dej mi Bože oči sokolove*, lička pjesma *Spavaj mi spavaj sokole*, solinska pjesma *A što si mi siv sokole*, hvarske pjesme *Sivi sokol vili doletio* i *Sokol piva na ljuduj divojko*⁴³, Nenad Ninčević/Marko Perković Thompson: *Geni kameni*, utvrda Sokolac u Brinju. Također, u libretu se provlači živopisan opis dalmatinskog krajolika motivima kamena, krša i masline:

„Pa se vraća kraju svome
Rodnom kršu vrlatnome...”
„...ko naše stare masline..”

Primjer masline kao nacionalnog motiva jest i pjesma *Maslina je neobrana*.

U libretu se provlači i motiv mora kao prirodne ljepote i nacionalnog bogatstva:

„Sav život moj to more vjerno prati...”⁴⁴

Prisutan je i motiv vjetrova i bijelih jedara na brodu:

„Vjetre blagi, nadmi jedra b'jela, jedra b'jela,
Vjetre blagi, da mi lađa poleti kô str'jela...”

Vjetre, miruj, vjetre, miruj, nikad te ne bilo,
Vjetre, miruj, vjetre, smiruj,
Što mi dragog, dragog krade tvoje krilo...”⁴⁵

Motiv kletve od pamtvijeka ima magično značenje, posebice na dalmatinskoj obali, gdje su ljudi kleli more: „Ne kuni more, kad je ljubav jača...”⁴⁶ Sljedeći stih, „vijek zelen bor se nebu vije”, stih je iz dubrovačkog područja iz pjesme *Djevojka je zelen bor sadila*: „Vijek zelen bor se nebu vije...”⁴⁷ Motiv jablana Rabadan također preuzima iz narodne tradicije. Pjesma *Oj jablane moj visoki* potječe iz Jelse, *Širi grane jablane s Hvara*, a pjesma je *Oj jablane širi grane* iz Gorskog kotara:

„...oj jablane naš visoki, oj,
Pokraj dvora koj' s'izaša, pokraj dvora koj' s'izaša”⁴⁸

Stih „mišljah da ćeš ipak pod prozor doć” kao motiv dolaska i zavođenja pod prozorom upotrebljavaju i renesansni trubaduri, a vrlo je poznat u našoj pjesmi *La musica di note* sastava Dubrovački trubaduri. Kruh kao simbol života, osobito onog teškog na otocima, također se pronalazi u Rabadanovu libretu:

„Sva blaga platit ne mogu
kruh od sedam kora...”⁴⁹

U sljedećim stihovima moguće je iščitati onodobnu društveno-političku ideologiju, koja se nazire u motivima bratstva, veličanja vlasti i vojske:

„Jer sreća sv'jeta bratstvo je zemalja svih i ljudi!”⁵⁰ [...] „Kad vrlini služi vlast”⁵¹
„Gle, vojska ide cv'jećem okičena!”⁵²

Izvedbe opere *Marko Polo*

Tijardovićevo opera *Marko Polo* praizvedena je 3. prosinca 1960. godine u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu u povodu svečanog dijela proslave 100. godišnjice Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu i Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu od 24. studenog do 31.

41 Sokolarenje – duga i bogata povijest, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, <https://enciklopedija.hr/clanak/sokolarstvo>, pristup 3. 10. 2025.

42 <https://archive.org/details/codex-diplomaticus-vi-1908./Codex%20Diplomaticus%20I%201967./page/116/mode/2up>, pristup 3. 10. 2025.

43 Antun DOBRONIĆ: Narodne popijevke s otoka Hvara 1949., Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, Rukopis N70.

44 M. KOMLJENović: Prijepis libreta Marko Polo, 3.

45 *Ibid.*, 10.

46 *Ibid.*, 19. Taj je motiv i danas prisutan u pjesmi *Dobra večer, prijatelji Klape Iskon*.

47 *Ibid.*, 22.

48 *Ibid.*, 89.

49 *Ibid.*, 83.

50 *Ibid.*, 51.

51 *Ibid.*, 78.

52 *Ibid.*, 63.

prosina 1960. godine u Jubilarnoj sezoni 1960./1961. godine.⁵³ O operi *Marko Polo* i njenim izvedbama pisali su: nepoznati autor: „Dijalog u prolazu“, *Telegram*, 30. rujna 1960. godine; Duško Roksandić: „HNK u 3 smjene“, *Večernji list*, 24. listopada 1960. godina; plakat najave praižvedbe na nepoznatoj lokaciji, *Vjesnik*, 13. rujna 1960.; Krešimir Fribec: „Marko Polo“, *15 dana*, god. 4., br. 5, 25. studenog 1960.; M. Kuzmić – B. Ivanda: „Novo u opusu“, *Slobodna Dalmacija*, 26. studenog 1960.; Lj. S. – „Nova opera *Marko Polo* bit će izvedena 3. 12.“, *Borba*, 27. studenog 1960.; (m): „Razgovor o Tijardovićevoj operi *Marko Polo*“, *Vjesnik*, 31. studenog 1960.; N. T.: „Nova domaća opera *Marko Polo*“, *Telegram*, 2. studenog 1960.; nepoznati autor: „Izabrali smo“, 3. prosinca 1960. u *7 dana* (dodatak *Borbe*), 27. studenog – 3. prosinca 1960.; D. E.: „Večeras praižvedba opere *Marko Polo*“, *Vjesnik*, 3. prosinca 1960.; E. Čengić: „*Marko Polo* – nova domaća opera“, *Oslobođenje*, 4. prosinca 1960.⁵⁴; ?: „Praizvedba Tijardovićeve opere *Marko Polo*“, *Vjesnik*, 4. prosinca 1960.; Nenad Turkalj: „Oporni put *Marko Polo*“, *Večernji list*, 7. prosinca 1960.; dr. K. Kovačević: „Naglašena osjećajnost“, *Borba*, 6. prosinca 1960.; ?: „Praizvedba *Marko Polo* u HNK“, *Slobodna Dalmacija*, 7. prosinca 1960.; Ivo Tijardović: „Od putopisa – opera“, *Večernji list*, 7. prosinca 1960. I. Kirigin – „Praizvedba *Marko Polo*“, *Vjesnik*, 9. prosinca 1960.; Branimir Sakač – Ivo Tijardović: „*Marko Polo*“, *Politika*, 9. prosinca 1960.; Branimir Sakač: „Oči kritike – Nova domaća opera“, *Telegram*, 16. prosinca 1960.; I. K. – „Večeras *Marko Polo*“, *Vjesnik*, 20. prosinca 1960.; Marinko Kuzmić: „Priznanje autoru“, *Slobodna Dalmacija*, 21. prosinca 1960.; ?: članak bez naslova, *Vjesnik*, 7. – 13. siječnja 1961.; ?: „*Marco Polo* Új hazai opera Zágórában“, *Magyar Képes újság*, 15. siječnja 1961.; D. Strelec: „U čast jubilarne godišnjice VI. zemaljske konferencije SKOJ-a“, *Večernji list*, 18. siječnja 1961.; ?: „Jubilarna godišnjica VI-zemaljske konferencije SKOJ-a“, *Borba*, 18. siječnja 1961.; (m): „Na književnom petku u Zagrebu govori Ivo Tijardović, kompozitor“, *Vjesnik*, 10. veljače 1961.; „Križaljka“, br. 19 okomito – početna slova imena i prezimena kompozitora *Marko Polo*, *Borba*, 12. studenog 1961.; Milan Graf: „Jugoslawien: Eine neue Kroatische Oper“, *Musica-bericht*, 15. srpnja 1961.; ?, „Ivo Tijardović dalmat komponista“, ?, 18. kolovoza 1961.; V. M.: „Pet premijera na IX. splitskim ljetnim igrama“, *Slobodna Dalmacija*, 26. svibnja 1962.; B-n.: „Oslonac: domaće snage“, *Slobodna Dalmacija*, 11. srpnja 1962.; B. B-n.: „Pozornice na Peristilu i u podrumima“, *Vjesnik*, 14. srpnja 1962.; ?: „Lišne visti“,

Pomet, 4. kolovoza 1962.; ?: „Splitska premijera Tijardovićeve opere *Marko Polo*“, *Slobodna Dalmacija*, 9. kolovoza 1962.; Željko Rapanić: „Djelomičan uspjeh Tijardovićeve *Marka Pola*“, *Slobodna Dalmacija*, 14. kolovoza 1962.; Ivo Kirigin: „Prednost domaćoj operi“, *Telegram*, 17. kolovoza 1962.; ?, „Jubilarni repertoar“, *Slobodna Dalmacija*, 12. rujna 1962.; B. B.: „Tijardovićeve *Marko Polo* na sceni splitske opere“, *Slobodna Dalmacija*, 10. studenog 1962.; ?, „Američki muzikolog o našoj muzici“, *Vjesnik*, 26. siječnja 1963.; dr. K. Kovačević: „Daleko od klasičnih uzora“, *Borba*, 18. rujna 1965.; Dragan Lisac: „Ivo Tijardović: 'Ideju za *Malu Floramye* dobio sam u Rijeci!“, *Novi list*, 30. prosinca 1965.; Krešimir Fribec: „Muzički teatar Ive Tijardovića“, *Borba*, 17. travnja 1966.; Josip Andreis: *Povijest glazbe*, 1989. godina⁵⁵; Tomislav Kuljiš: *Festivalska djelatnost – Splitske ljetne priredbe – Splitsko ljeto, glazbeno-scenski repertoar*, 1998. godina⁵⁶; Miljenko Grgić, *Opera na Splitskom ljetu*, 2004. godina; Siniša Vuković: „Zabranjivani Ivo Tijardović“, *Fokus*, 21. veljače 2008. godine⁵⁷; Tonči Šitin, *Tijardovićeve glazba kao istina života (ne samo) jedne generacije*, 23. prosinca 2013. godina; Marija Barbieri, *Potpuna kazališna ličnost – Ivo Tijardović: 125. obljetnica rođenja, (2. dio)*, 16. prosinca 2020. godine; Sani Sardelić, *Interpretacijski centar Marko Polo – nova izložbena atrakcija grada Korčule i Gradskog muzeja Korčula*, 12. prosinca 2023. godine; ?, *Ivo Tijardović, Vojmil Rabadan – Marko Polo – Povodom 700. obljetnice smrti Marka Pola (1254. – 1324.) – Koncertna izvedba odabranih dijelova opere u 3 čina s prologom i epilogom*, 24. kolovoza 2024. godine. Tijekom dosadašnjeg istraživanja nije pronađen niti jedan audiovizualni zapis opere *Marko Polo* jer su svi materijali u HNK-u u Splitu izgorjeli u požaru 1970. godine, a u Zagrebu se izgubio svaki trag partituri iz koje je Boris Papandopulo dirigirao u prosincu 1960. godine praižvedbu opere *Marko Polo*. Vežano za sveukupnost izvedbā opere *Marko Polo* u Zagrebu i Splitu od 1960. do 1963. godine postoje zapisi u

55 Josip ANDREIS: *Povijest glazbe*, Zagreb: Školska knjiga, 1989, 365: „Nastale su tada njegove opere *Dimnjaci uz Jadran* (1951), *Marko Polo* (1960), koju je posvetio tom legendarnom pomorcu hrvatskog podrijetla [...]“ Naveden je netočan podatak za godinu pisanja opere *Marko Polo* jer je ona pisana od 1954. do 1955. godine.

56 Tomislav KULJIŠ: *Festivalska djelatnost – Splitske ljetne priredbe – Splitsko ljeto*, u: Rade Perković, Jure Kučić (ur.): *Hrvatsko narodno kazalište Split 1893. – 1993.*, Split: HNK Split, 1998, 169: „Domaćim djelima posvećena je puna pažnja. Godine 1962. [...] na stepenicama Meštrovićeve galerije prikazana je opera Ive Tijardovića *Marko Polo*.“ Na stranici 173., pored slike isječka iz opere *Marko Polo* uz navedena imena stoje dva netočna podatka: Peristil, 1964. godina.

57 Iz Zaklade Karlo Grenc, fond „Ivo Tijardović“, kutija Opera *Marko Polo* saznajemo da je predstava trajala dva sata i 15 minuta sa stankom nakon II. čina.

53 Zaklada Karlo Grenc, fond Ivo Tijardović, kutija Opera *Marko Polo*.

54 Sudjelovao je ansambl s preko dvije stotine članova, op. a.

radovima, člancima i knjigama s različitim podatcima. Lisac piše: „U njegovu kasnijem opusu nalazimo i nekoliko opernih djela koja nisu ostala nezapažena: *Dimnjaci uz Jadran* i *Marko Polo* već su izvedeni, prva godine 1950., a druga godine 1955.”⁵⁸ Izneseni podatak za izvedbu opere *Marko Polo* 1955. godine netočan je jer je Ivo Tijardović završio sa sklapanjem svoje opere *Marko Polo* 5. travnja 1955. godine⁵⁹, a praižvedba je bila tek 3. prosinca 1960. godine u Zagrebu. Na programu Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu⁶⁰, *Pretplata u Jubilarnoj sezoni 1960./1961.* u odjeljku *Veliko kazalište – redovna pretplata* za Tijardovićevu operu *Marco Polo*, koja je izvedena deset puta u svim pretplatnim ciklusima. U odjeljku *Veliko kazalište – Jubilarna pretplata* u naslovu *Pretplata C* piše Tijardović: *Marco Polo*. Za pretplatu u sezoni 1961./1962. u odjeljku *Opera i balet: iz postojećeg repertoara* piše Tijardović: *Marko Polo*, što je ukupno 12 izvedbā u Zagrebu. Cindrić u svojoj knjizi u odjeljku *B: Po kompozitorima* pod prezimenom Tijardović Ivo navodi podatak o praižvedbi opere *Marko Polo, opera (3. 12. 1960.) uz ostala Tijardovićeve djela izvedena u HNK Zagreb*, a u odjeljku *A: Po sezonama* stoji *3. 12. 1960. godina*.⁶¹ Pettan iste godine iznosi podatak: „Izvedene su njegove opere [...] *Marko Polo* (3. 12. 1960. – 1. 6. 1961., 15 izvedaba).”⁶² Buljan također spominje izvedbu Tijardovićeve opere *Marko Polo* na IX. splitskim ljetnim priredbama (15. srpnja – 16. kolovoza 1962.) u odjeljku *Opera Narodnog kazališta u Splitu*: „Ivo Tijardović: *Marko Polo*.”⁶³ Nastavljajući istraživanje o izvedbama opere *Marko Polo*, došlo se do podatka koji navodi Hećimović: „Pod brojem 3656G Tijardović Ivo: *Marko Polo. Opera* u tri čina s prologom i epilogom (10 slika). Napisao Vojmil Rabadan. Redatelj Tito Strozzi. Dirigent Boris Papandopulo. Scenarist Vladimir Žedinski. Kostimograf Inge Kostinčer-Bregovac. Koreograf Zvonimir Reljić. Praižvedba 3. 12. 1960. Posljednja predstava 1. 6. 1961. 15 predstava.”⁶⁴ U Zakladi Karlo Grenc

pronađen je program koji dokazuje da je opera *Marko Polo* u HNK-u Zagreb izvedena 18. siječnja 1961. godine kao svečana izvedba tijekom Jubilarne godišnjice VI. zemaljske konferencije SKOJ-a.⁶⁵ U istom fondu pronađena su dva programa izvedbe opere *Marko Polo* u Splitu 9. kolovoza 1962. godine i 11. studenog 1962. godine (na kojem iznad naslova *Marko Polo* piše *2. put*). Prva premijerna izvedba opere *Marko Polo* u Splitu 9. kolovoza 1962. godine izvedena je ispred Galerije Meštrović, a druga izvedba 11. studenoga 1962. godine na pozornici Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu. Nepobitni su podatci o dvjema izvedbama u Splitu, pri čemu nedostaje podatak o četirima izvedbama opere *Marko Polo* u Splitu, a koja je prema Hećimoviću zadnji put izvedena u Splitu 10. siječnja 1963. godine. S tom je izvedbom sveukupno bilo šest predstava. Nepoznati autor piše 1962. godine: „Tijardovićev *Marko Polo* i Verdijev *Nabucco* koji su već izvedeni na ovogodišnjim Splitskim ljetnim priredbama imat će premijerni karakter i u sljedećoj sezoni.”⁶⁶ Uspoređujući Hećimovića, koji kaže da je posljednja predstava opere *Marko Polo* u Splitu bila izvedena 10. siječnja 1963. godine, i nepoznatog autora, koji kaže da će opera *Marko Polo*, izvedena na „ovogodišnjim Splitskim ljetnim priredbama imati premijerni karakter i u sljedećoj sezoni”, dolazi se do zaključka kako je podatak nepoznatog autora netočan zato što ne postoji niti jedan dokaz o izvedbi opere *Marko Polo* na X. splitskim ljetnim priredbama. Nastavljajući se na analizu podataka o izvedbi opere *Marko Polo* u Splitu, nalazimo u Hećimovića sljedeće podatke: „Pod brojem 6171G Tijardović, Ivo: *Marko Polo. Opera* u tri čina s prologom i epilogom. Napisao Vojmil Rabadan. Redatelj Tomislav Kuljiš. Dirigent Vid Kuzmanić. Koreograf Mili (Miljenko) Štambuk. Premijera: 9. 8. 1962. IX. splitske ljetne priredbe. Predvorje Galerije Meštrović. Posljednja predstava 10. 1. 1963. 6 predstava. Scenu adaptirao Tomislav Kuljiš.”⁶⁷ Šitin se dvosmisleno referira na izvedbu opere *Marko Polo*: „I u *Polu* i *Dioklecijanu*, operama koje se nažalost ne izvode [...]”⁶⁸ Ovdje je iznesen nepotpuno objašnjeni podatak jer opera *Dioklecijan* do danas

58 Dragan LISAC: „Susret s jednim od naših najpopularnijih autora: Ivo Tijardović: 'Ideju za *Malu Floramy* dobio sam u Rijeci!’”, *Novi list*, 30. 12. 1965.

59 Arhiv Hrvatskog glazbenog zavoda, fond Tijardović, kutija br. 6.

60 Zaklada Karlo Grenc, fond „Ivo Tijardović”, kutija Opera *Marko Polo*.

61 Pavao CINDRIĆ (ur.): *Hrvatsko narodno kazalište: 100 godina opere (1870./71. – 1970./71.)*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1971.

62 Hubert PETTAN: Opere hrvatskih skladatelja u izvedbi Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu – Prigodom 100-godišnjice osnutka stalne opere u Zagrebu, *Sveta Cecilija: časopis za sakralnu glazbu* 4 (1971.), 106–11, <https://hrcaj.srce.hr/clanak/355450>, 108 (pristup 3. 10. 2025.)

63 Bogdan BULJAN: Splitsko ljetno – Programi po godinama, *Mogućnosti*, Književni krug Split, prosinac 1984, 1009.

64 Branko HEĆIMOVIĆ (ur.): *Repertoari kazališta, kazališnih družina i grupa, partizanskih kazališta, festivala, smotri i susreta*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb: Globus, 1990, 236.

65 Izvedbi je nazočio, među mnogim javnim ličnostima s tadašnje političke scene, i Jakov Blažević, revolucionar, političar i državnik.

66 *** Jubilarni Repertoar, *Slobodna Dalmacija*, 12. 9. 1962.

67 B. HEĆIMOVIĆ (ur.): *Repertoari kazališta, kazališnih družina i grupa, partizanskih kazališta, festivala, smotri i susreta*, 431; isti podatak nalazi se i poslije u istoj knjizi na stranici 846: „pod brojem 12327G Tijardović, Ivo: *Marko Polo. Opera* u tri čina s prologom i epilogom. Napisao Vojmil Rabadan. Redatelj Tomislav Kuljiš. Dirigent Vid Kuzmanić. Koreograf Miljenko Štambuk. 09. 08. 1962. Predvorje Galerije Meštrović. Scenu adaptirao Tomislav Kuljiš.”

68 Tonči ŠITIN: Tijardovićeve glazbe kao istina života (ne samo) jedne generacije, *Kulturna baština*, 39 (2013.), 7–12, <https://hrcaj.srce.hr/clanak/191880>, 9 (pristup 4. 10. 2025.)

uopće nije izvedena u cjelini⁶⁹, a za operu *Marko Polo* nije jasno je li autor znao za postojanje izvedbe opere *Marko Polo* ili smatra da do danas opera *Marko Polo* uopće nije izvedena. Barbieri također iznosi netočan podatak: „Godine 1960. skladao je *Marka Pola* u stilu 'velike opere' u tri čina s prologom i epilogom.”⁷⁰ Naime, u Tijardovićevoj rukopisu opere *Marko Polo* stoji podatak: „Poču 31. 7. 1954. (...) Završio u Zagrebu, 5. 4. 1955.”⁷¹ Posljednja izjava o izvedbi opere *Marko Polo*, a koja je također netočna, potječe od Sardelić koja piše: „Opera do danas nije izvedena.”⁷² Dana 8. svibnja u knjižnici Fakulteta hrvatskih studija u Zagrebu na Međunarodnom znanstvenom skupu *East meet West* gradski zbor *Franjo pl. Lučić* iz Velike Gorice, u ulozi mornara i djevojaka s broda i sa solistom Lobelom Barunom u ulozi Marka Pola te uz klavirsku pratnju Marijane Komljenović, izveo je ariju u I. čina *Soko mladi*. Međutim, u članku *Marko Polo* iz 24. kolovoza 2024. također se nalaze netočni podatci o broju izvedaba opere *Marko Polo* u Zagrebu.⁷³

Rekonstrukcija zaboravljene opere na temelju analiziranih izvora

Mnogo je pisanih tragova koji svjedoče o kvaliteti i važnosti ove zaboravljene opere, ali i pretpostavaka o partituri i djelu u cjelini. „O instrumentaciji Tijardovićevih opereta govorilo se još u mojoj mladosti. Postoje razne pretpostavke o nekoliko partitura (ja ni jednu nisam nikad imao u rukama!). Govorkalo se svojevremeno da je Tijardoviću pri instrumentaciji pomagao dirigent mo. Vojin Arambašin. U sve te priče ne vjerujem: jer je Tijardović znao instrumentirati, a to je i dokazao i u partiturama svojih opera. Treba napomenuti da postoje posebno adaptirane partiture za manje ansamble.”⁷⁴ Bombardelli, kao živući svjedok, ostavlja nam u zalog

svjedočenje o kvaliteti Tijardovićeve instrumentacije. Na temelju takvih i sličnih dostupnih novinskih članaka, u nedostatku audiovizualnih zapisa, pristupilo se pokušaju rekonstrukcije opere *Marko Polo*, čiji je predložak libreta napisao Vojmil Rabadan. E. Čengić u *Oslobođenju*⁷⁵ 4. prosinca 1960. piše: „Muzika je prilagođena izvjesnim folklornim i drugim elementima koji odgovaraju svakoj pojedinoj sceni. Melodija je impresivna i odmah pozitivno djeluje na slušaoce. Harmonija je bogata, a instrumentacija suvremena i moderna.” Krešimir Kovačević u *Borbi* 6. prosinca 1960. piše: „Sudeći po onome kako je zagrebačka publika prihvatila Marka Pola, kompozitor Ivo Tijardović može biti sasvim zadovoljan. To djelo [...] posjeduje realnu umjetničku vrijednost, koja mu osigurava mjesto u standardnom opernom repertoaru. To je svakako veliki uspjeh... iako su u svom naumu autori otišli možda i suviše u sentimentalne vode, oni su uspjeli da ostvare niz efektivnih lirskih scena, koje su za većinu opernih posjetilaca uvijek atraktivne. Saznajemo da pomanjkanje dramske akcije, nadomještena vizualnim ugođajima, naročito se osjećala u drugom činu. Vrhunac opere predstavlja svakako treći čin [...], dirigent Boris Papandopulo nesebično se založio za uspjeh novog domaćeg opernog djela. No skraćujući pojedine scene, on je i nehotice učinio da one ne djeluju uvijek potpuno, logično i cjelovito.”⁷⁶ Glavni teret predstave ponijeli su Piero Filippi u naslovnoj ulozi i Mirka Klarić kao tumač svih ženskih likova... uspjehu predstave pridonijeli su podjednako orkestar, zbor i balet u koreografiji Zvonimira Reljića. Režijska predstava Tita Strozija vrlo je vješto iskoristila pozornicu za nizanje pojedinih slika. Scenograf Vladimir Žedrinški i kostimografkinja Inga Kostinčer-Bregovac veoma su zaslužni što je vizualni element znatno pridonio uspjehu djela [...]. Opera *Marko Polo* se temelji na široko raspjevanim melodijama mediteranskog podrijetla, a to je onaj element, pomoću kojega je on i postao popularan.”⁷⁷ Nenad Turkalj u *Večernjem listu* 7. prosinca 1960. piše: „Ponovno valja agilnom kompozitoru Ivi Tijardoviću odati jedno posebno priznanje da zna osjetiti dobru temu, prihvatljivu za muzičko - scensku obradu, pronaći je na području kojem drugi i ne poklanjaju pažnju. Njegova druga opera... djelo je kompozitora koji zna kako treba muzičku scenu učiniti aktuelnom, i kako se može pronaći siže za obradu i privlačiv za publiku... po završetku djela publika je kompozitora i sve izvodioc

69 Tatjana ALAJBEG: Nakon pola stoljeća čekanja, *Klasika.hr*, 8. 12. 2012., <https://opera.hr/index.php?p=article&id=1682>: „Student UMAS-a su 6. 12. 2012. fragmentarno izveli Tijardovićevu operu *Dio-klecijan*.” (pristup 4. 10. 2025.)

70 Maria BARBIERI: Potpuna kazališna ličnost – Ivo Tijardović: 125. obljetnica rođenja, (2. dio), *Klasika.hr*, prosinac 2020., <https://opera.hr/index.php?p=article&id=2840> (pristup 1. 10. 2025.), također iznosi netočan podatak za operu *Dio-klecijan*: „Godine 1969. skladao *Dio-klecijan*.” Tu je operu Ivo Tijardović skladao 1964. godine.

71 Arhiv knjižnice HGZ-a, fond „Tijardović”, kutija 6, *Marko Polo*.

72 Sani SARDELIĆ: Interpretacijski centar Marko Polo – nova izložbena atrakcija grada Korčule i Gradskog muzeja Korčula, *Informatica museologica*, 54 (2023), 103–112, <https://hrcak.srce.hr/clanak/460784>, 108.

73 Korčula Opera Week, Hrvatska, 20. – 24. 8. 2024., (pristup 9. 11. 2024.), <https://korculaoperaweek.eu/>: „(...) svega tri izvedbe 1960. (...); opera je fragmentarno izvedena 24. 8. 2024. u Korčuli na trgu svete Justine u izvedbi OPERE B. B. iz Zagreba.

74 Silvije BOMBARDELLI: Silvije Bombardelli: A la recherche', *Bašćinski glasi: južnohrvatski etnomuzikološki godišnjak* 9–10 (2009), 438.

75 Zaklada Karlo Grenc, fond „Ivo Tijardović”, kutija Opera *Marko Polo*.

76 *Ibid.* Manje je poznata anegdota o praizvedbi opere *Marko Polo*, kada se Boris Papandopulo u povjerenju obratio Ivi Tijardoviću: „Čuj, Tijardoviću, po političkoj direktivi morao sam skratiti tvog *Marka Pola* tako da je od Marka Pola ispalo pola Marka.”

77 *Ibid.*

nagradi pljeskom."⁷⁸ Branimir Sakač u *Telegramu* 16. prosinca 1960. piše: „Rođen na sceni, od mladosti navikao na nju, Tijardović ispunjava – poput svih talijanskih majstora koji su mu bili putokaz u životu – osnovni imperativ operne kompozicije: osjećanje scenskog života, scenske akcije. Taj osjećaj gotovo nikad ne izdaje autora koji je u zajednici s libretistom Vojmilom Rabadanom ostavio smišljenu arhitektoniku djela [...]. Ritam historije nije moguće zaustaviti. I mi se moramo ponovno odlučiti na novo vječno traženje, na iznalaženje neslućenog rješenja. Jer i Marko Polo bio je i sam – nema sumnje – vizionar, avangardist, sanjar o budućnosti. Zagrebačka opera dala je izvedbi visok nivo [...] i dostojno tom prazvedbom ispunila svoj dug prema domaćem djelu."⁷⁹ U *Slobodnoj Dalmaciji*, u broju 5435 iz 9. kolovoza 1962. nepoznati autor članka piše: „Tom je prigodom u zagrebačkom tjedniku *Telegram* Branislav Sakač o operi *Marko Polo* pored ostalog pisao: 'U okvirima, u kojima se u ovom djelu kretao, ostvario je Ivo Tijardović muziku koja u svemu odražuje, ali i nadmašuje njegov osobni stil. Odražuje ga neposrednošću i spontanošću, osjećajnošću i toplinom, a nadmašuje cjelovitošću umjetničkog htijenja. Ono što je u toj muzici veoma vrijedno, to je invencija, melodijska imaginacija koja nikad, ni u jednom času nije prisiljena, forsirana. A to nije čest slučaj. U toj se invenciji – ma u kojem se ona stilu kretala – osjeća neposredno prisustvo lakoće i snalaženja, prirodnost. Nema sumnje, suviše su jaki utjecaji mediteranske, verističke škole, ima suviše sigurnih putova, ali kako je dana, ta muzika je spontana kao da upravo takva mora biti. Tu sugestiju ona uspijeva da prenese na slušaoca s velikom jednostavnošću...'. Dalje taj autor piše: „Svakako je zanimljivo da je Tijardovića – do tad inspiriranog domaćim sižeima za muzičko oblikovanje potakao buran život velikog venecijanskog moreplovca Marka Pola. Sam siže djela uputio je kompozitora na historijsku operu u kojoj se izmjenjuju spektakularne scene (Luka u Korčuli, Venecija, dvor Kublaj-kana u Kambaluku i tamnica u Genovi) i raznolike muzičke atmosfere. Sam Tijardović je o tomu rekao: 'Pišući partituru primijenio sam muziku koju zahtijeva scensko zbivanje. Kad smo se libretist i ja odlučili da se prvi čin odvija na Korčuli, drugi u Veneciji, a treći u Kini, morala nas je i muzika odvesti u te sredine. Što se tiče prvog čina, smatram da sam ovdje u svom elementu, kao kod kuće. I drugi mi kao Mediterancu nije pravio poteškoća, dok mi je pri stvaranju trećega čina pomoglo poznavanje muzike Dalekog istoka koje sam stekao u Berlinu, gdje sam svojevremeno pisao muziku za filmove i

zato posjećivao bogati muzički arhiv i diskoteku tamošnjeg japanskog instituta. Pri svemu sam tome, naravno, nastojao da melos bude impresivan, harmonizacija suvremena, kontrapunkt bogat, a instrumentacija moderna i zanimljiva."⁸⁰ Željko Rapanić u *Slobodnoj Dalmaciji*, u broju 5438 iz 14. kolovoza 1962. piše: „[...] da je napisao operu koja – čini nam se – može biti scenski atraktivna. Aktivan i vrlo dinamičan libreto Vojmila Rabadana pružio je Tijardoviću mogućnost da opiše raznovrsne muzičke situacije. Različite lokacije sadržaja kompozitor je obradio služeći se muzičkom deskripcijom pojedinog ambijenta. Tu je po našem mišljenju učinjen nesporazum jer opera djeluje heterogeno, a takvo opisivanje elementa odviše je naivno. Ne možemo se složiti sa spajanjem folklor, venecijanske barkarole, pentatoničkih reminiscencija, dalmatinske pjesme (pisana je još bez orkestralne pratnje pa djeluje pogotovo neuklopljeno!) Takav oštri 'realizam' u kombiniranju muzičke materije teško je opravdati, jer djelo gubi potrebnu jedinstvenost, a kompozitor ne ostvaruje vlastiti izraz, što je ipak najbitnije pri ocjenjivanju stvaralaštva."⁸¹ Ivica Kirigin 17. kolovoza 1962. u *Telegramu* piše: „Repertoar muzičkih djela ovogodišnjih Splitskih ljetnih priredaba posvećen je više nego dosada domaćem stvaralaštvu [...] domaćih, zapravo splitskih kompozitora [...]. To je djelo prije svega operni spektakl [...]. Tako je ostvarena vizualno interesantna predstava [...] gdje su spretno raspoređene scenske mase stvarale veoma impresivan utisak."⁸² V. Čurčić u *Glasi Slavonije*, u broju 7 iz 24. listopada 1963. u intervjuu s Ivom Tijardovićem zapisuje Tijardovićeve riječi: „Priznanje operi *Marko Polo* od publike, kritike i najkompetentnijih faktora kao što je to, na primjer, ocjena muzikologa svjetskog glasa Nikolasa Slominskog u Bostonu – a i ostalih muzikologa, za koju je rekao da je veoma uspješno djelo."⁸³

Krešimir Kovačević u *Borbi* iz 18. rujna 1965. spominje „spektakularnu Tijardovićevu operu *Marko Polo*... U svojim djelima Tijardović se nadovezuje na tradiciju. Ostajući vjeran i dosljedan pobornik nacionalnog muzičkog smjera, on svoju inspiraciju oplođuje na muzičkom folkloru svoje uže domovine, pa i onda kada ne primjenjuje izvornu narodnu melodiju.“ Dragan Lisac u *Novom listu* iz 30. prosinca 1965. piše: „Njegov *Marko Polo* dobio je vrlo pohvalne kritike u Milanu od strane muzičkih stručnjaka – suradnika Scale. Scala, naime, svake godine stavlja na svoj repertoar i poneko djelo suvremenih autora. Već sama činjenica da je jedne godine između 300 ponuđenih djela *Maro Polo*

78 *Ibid.*79 *Ibid.*80 *Ibid.*81 *Ibid.*82 *Ibid.*83 *Ibid.*

ušao među šest opera koje je stručni žiri Scale temeljito pregledao i preslušao, davši iscrpan izvještaj i mišljenje, predstavlja za Tijardovića veliko priznanje i zadovoljstvo, a pogotovo pošto je sud o operi vrlo pozitivan."⁸⁴ Miljenko Grgić u *Splitskom ljetu* iz 2004. na stranici 57. piše: „Godine 1962. repertoar je sadržavao samo 5 opernih naslova, od toga su dva činili Tijardovićev *Marko Polo* i Hatzeov *Adel i mara*. Zanimljivo je spomenuti da se na ljetnoj pozornici nije uspio održati ni jedan operni naslov koji je prvi put uveden u repertoar Splitskih ljetnih priredaba od 1960."⁸⁵ Siniša Vuković u *Fokusu* iz 21. studenoga 2008. na stranici 48. piše: „Zagrebačka publika, koja je bila ispunila kazališnu dvoranu, vrlo je dobro primila novu operu i oduševljenim pljeskom i cvijećem nagradila izvođače i autora."⁸⁶ Marin Kuzmić u *Slobodnoj Dalmaciji* iz 30. rujna 2013. na stranici 26. piše: „Za operu *Marko Polo* vlada mišljenje među nekim glazbenim kritičarima da bi joj umjetnička vrijednost trebala osigurati mjesto u standardnom repertoaru opernih kuća, posebno naših, iako to nije slučaj."⁸⁷ Tonči Šitin na stranici 9. piše: „I u svojim kasnijim djelima [...], a posebno tri opere (*Dimnjaci uz Jadran*, *Marko Polo* i *Dioklecijan*) jedan balet (*Partizansko kolo*) i jedan mjuzikl (*Katarina Velika*) Tijardović uspijeva sačuvati jedinstveni stil, oslanjajući se na bogatu melodijsku bazu, kontrapunkt, modernu orkestraciju i suvremeno harmonijsko ruho."⁸⁸ Marija Barbieri 16. prosinca 2020. piše: „Unatoč izvrsnim kreacijama Piera Filippija u naslovnoj ulozi i Mirke Klarić u peterostrukoj ulozi njegove ljubavi, opera nije uspjela."⁸⁹ Postavlja se pitanje na temelju kojih je audiovizualnih izvora Barbieri nakon punih šezdeset godina nakon praizvedbe opere *Marko Polo* donijela takav zaključak.

Zaključak

U zaboravljenoj operi *Marko Polo* glazba uvjetuje libreto. U određenim dramskim situacijama, solističke dionice prikazuju ulazak pojedinog lika na scenu ili pak intrigu. Dvopjevima se izražava ljubav ili svađa, tropjevi označavaju svađu ili razrješavanje sukoba, a zbor ima ulogu pojačavanja dramske napetosti. Libretu *Marko Polo* osnovna je svrha biti predloškom istoimenoj operi. Analizirajući

tekst Rabadanova libreta, dolazi se do zaključka da je ono nepravedno zapostavljeno književno djelo koje svakako zaslužuje biti dio tradicije hrvatske dramske književnosti. Sa zahvalnošću gleda se na nastojanja i djelovanja splitskog kulturnog miljea da se revitalizira Tijardovićevo opera *Marko Polo* na istoimeni Rabadanov libreto te da ona postane dijelom europskog kazališta. Ostaje nada da će kulturna i znanstvena hrvatska zajednica prepoznati vrijednost Rabadanova libreta te da će u skorije vrijeme doživjeti svoje prvo tiskano izdanje.

Bibliografija

*** Jubilarni Repertoar, *Slobodna Dalmacija* 9 (1962).

ALAJBEG, Tatjana: Nakon pola stoljeća čekanja, *Klasika.hr*, 12 (2012), <https://opera.hr/index.php?p=article&id=1682> (pristup 4. 10. 2025.)

ANDREIS, Josip: *Povijest glazbe*, Zagreb: Školska knjiga, 1989.

Arhiv knjižnice HGZ-a, fond Tijardović, kutija 6, *Marko Polo*.

BARBIERI, Maria: Nezapamćen uspjeh svestranog umjetnika – Ivo Tijardović: 125. obljetnica rođenja (1. dio), *Klasika.hr*, 12 (2020), <https://opera.hr/index.php?p=article&id=2837> (pristup 1. 10. 2025.)

BARBIERI, Maria: Potpuna kazališna ličnost – Ivo Tijardović: 125. obljetnica rođenja (2. dio), *Klasika.hr*, 12 (2020), <https://opera.hr/index.php?p=article&id=2840> (pristup 1. 10. 2025.)

BOMBARDELLI, Silvije: Silvije Bombardelli: A la recherche, *Bašćinski glasi: Južnohrvatski etnomuzikološki godišnjak*, 9–10 (2009), 429–442. <https://hrckak.srce.hr/clanak/374773> (pristup 2. 10. 2025.)

BULJAN, Bogdan: Splitsko ljetno – Programi po godinama, *Mogućnosti*, 12 (1984).

CINDRIĆ, Pavao (ur.): *Hrvatsko narodno kazalište: 100 godina opere (1870./71. – 1970./71.)*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1971.

Codex Diplomaticus, <https://archive.org/details/codex-diplomaticus-vi-1908./Codex%20Diplomaticus%20I%201967./page/116/mode/2up> (pristup 1. 10. 2025.)

DOBRONIĆ, Antun: Narodne popijevke s otoka Hvara 1949., Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, Rukopis N70.

DRAGIČEVIĆ, Ivo: Marko Polo u Kini (Prilog biografiji), Marko Polo i istočni Jadran u 13. stoljeću, u Ivo Padovan (ur.): *Zbornik radova sa znanstvenog skupa*, Korčula, 4. – 7. listopada 1995., Zagreb: HAZU, 1996.

FOTEZ, Marko (ur.): *Spomenica prigodom svečanog otvorenja Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu*, Split: Hrvatska narodna tiskara Stjepan Vidović, 1940.

FRIBEC, Krešimir: Muzički teatar Ive Tijardovića, *Borba*, 17. 4. 1966.

GRAF, Milan: Jugoslawien: Eine neue Kroatische Oper, *Musica-Bericht*, 15. 7. 1961.

HEČIMOVIĆ, Branko: *Repertoar hrvatskih kazališta*:

84 *Ibid.*

85 *Ibid.*

86 *Ibid.*

87 *Ibid.*

88 T. ŠITIN: Tijardovićevo glazba kao istina života (ne samo) jedne generacije, *Kulturna baština*, 39 (2013), 7–12.

89 M. BARBIERI: Potpuna kazališna ličnost – Ivo Tijardović: 125. obljetnica rođenja, (2. dio) 12 (2020).

1840–1860–1980. 5 sv., Zagreb: Globus, 1990.

HEČIMOVIĆ, Branko (ur.): *Repertoari kazališta, kazališnih družina i grupa, partizanskih kazališta, festivala, smotri i susreta*, Zagreb: Globus, 1990.

Hrvatska enciklopedija, natuknica: Sokolarenje", <https://enciklopedija.hr/clanak/sokolarstvo> (pristup 3. 10. 2025.)

JURIŠIĆ, Šimun: *Vojmil Rabadan i Hrvatsko narodno kazalište u Splitu (1940. – 1941.)*. Split, 1993.

Korčula Opera Week | Croatia | 20. – 24. 8. 2024., <https://korculaopera-week.eu/> (pristup 9. 11. 2024.)

KULJIŠ, Tomislav: Festivalna djelatnost – Splitske ljetne priredbe – Splitsko ljeto, u: Rade Perković i Jure Kuić (ur.): *Hrvatsko narodno kazalište Split 1893. – 1993.*, Split: Hrvatsko narodno kazalište Split, 1998., 169.

LISAC, Dragan: Susret s jednim od naših najpopularnijih autora: Ivo Tijardović: Ideju za Malu Floramye dobio sam u Rijeci!, *Novi List*, Rijeka, 30. 12. 1965.

MAN, John: *Marko Polo - putovanje koje je promijenilo svijet*, Zagreb: Profil knjiga d.o.o., 2018.

PAULIK, Dalibor: *Hrvatski operni libretto*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.

PERINIĆ, Luka: *Iz moje ladice*, Zagreb: vlastita naklada, 2009.

PETTAN, Hubert: Opere hrvatskih skladatelja u izvedbi Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu – Prigodom 100-godišnjice osnutka stalne opere u Zagrebu, *Sveta Cecilija*, 41 (1971) 4, 106–111. <https://hrcak.srce.hr/clanak/355450> (pristup 3. 10. 2025.)

RAPANIĆ, Željko: Djelomičan uspjeh Tijardovićeve Marka Pola, *Slobodna Dalmacija*, 14. 8. 1962.

SARDELIĆ, Sani: Interpretacijski centar Marko Polo – nova izložbena atrakcija grada Korčule i Gradskog muzeja Korčula, *Informatica museologica*, 54 (2023), 103–12.

ŠITIN, Tonči: Tijardovićeve glazba kao istina života (ne samo) jedne generacije, *Kulturna baština*, 39 (2013), 7–12. <https://hrcak.srce.hr/clanak/191880> (pristup 4. 10. 2025.)

Teatrološka kulturno-estetska misija, <https://www.glas-koncila.hr/teatroloska-kulturno-estetska-misija-5-sijecnja-1988-umro-vojmil-rabadan/> (pristup 4. 10. 2025.)

TIJARDOVIĆ, Ivo: *Marko Polo, opera u 3 čina s prologom i epilogom*, Zagreb: Izdanja Udruženja kompozitora Hrvatske, 1960.

Summary

A Forgotten Opera: On Rabadan's Libretto in Tijardović's Opera *Marko Polo*

Vojmilo Rabadan's libretto for the opera *Marko Polo* is the foundation of Ivo Tijardović's composition. This work primarily references a piano excerpt from *Marko Polo*, which is the sole piece of evidence attesting to the opera's existence. This excerpt, one of the few surviving copies, is currently preserved at the library of the University of Zagreb's Academy of Music, where it is catalogued as 15.550a. A meticulous transcription of Rabadan's libretto, ensuring the accuracy of the preserved versions, has been developed based on this specific copy. In total, four original versions have been preserved: one at the Zagreb Academy of Music, another within the Central Music Department of the Zagreb City Library, another at the Archive of Croatian national theatre in Split, and the final version retained in Split, located in the "Ivo Tijardović" collection at the Karlo Grenc Foundation. To ensure authenticity and accurately reflect the spoken expressions of the Split region during the 1950s, Rabadan composed the libretto in the local Croatian dialect of the Split area, so the author of this text intentionally refrained from adapting it into standard Croatian during the transcription process.

KEYWORDS: libretto *Marko Polo*, Vojmil Rabadan, opera *Marko Polo*, Ivo Tijardović, Croatian dialect of Split